

УДК 339.94:328.28](510:477)

JEL F19, F29

Бойко О.М., канд. екон. наук

провідний науковий співробітник відділу інноваційної політики, економіки та організації високих технологій

ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"

ПЕРСПЕКТИВНІ ФОРМИ КООПЕРАЦІЇ МІЖ КИТАЄМ І УКРАЇНОЮ У ПРОМИСЛОВИМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ В РАМКАХ ІНІЦІАТИВИ «ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ»

Визначено сутність понять кооперація, промислова кооперація. Виокремлено основні завдання сучасної промислової кооперації. Розглянуто особливості створення та розвитку кластерів у КНР за галузевою ознакою. Здійснено моніторинг функціонування кластерів в Україні та визначено проблеми, перспективи їх подальшого розвитку. Проаналізовано китайський та український досвід реалізації спеціальних програм функціонування кластерів.

Ключові слова: *кооперація, промислова кооперація, аутсорсинг, кластер, толінг.*

O. Boyko, PhD in Economics

Senior Researcher

Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine

PROSPECTIVE FORMS OF COOPERATION BETWEEN CHINA AND UKRAINE IN THE INDUSTRIAL SECTOR ECONOMY IN «ONE BELT, ONE ROAD» INITIATIVES

The article determines the essence of the concepts of cooperation and production. The author highlights the main tasks of modern industrial cooperation. Considered various peculiarities of the creation and development of branch based clusters in the PRC. Monitored the functioning of clusters in Ukraine and identified problems and prospects for their further development. Analyzed Chinese and Ukrainian experience of introducing special cluster functioning programs.

Key words: *cooperation, industrial co-operation, outsourcing, cluster, tolling.*

У сучасному світі однією з базових умов розвитку і підвищення ефективності економіки є кооперація. Під кооперацією слід розуміти «початкове добровільне товариство, яке сприятиме своїм членам у веденні господарства, промислу, дрібного виробництва, що здійснює посередницькі функції (збут продукції, транспортування та інше)»⁸⁴.

Відповідно до існуючої класифікації виділяють такі групи кооперації щодо: складності організації праці, об'єкта взаємодії, сфер економічної діяльності, ставлення до галузі, територіальної приналежності, участі в капіталі компанії, об'єктів взаємодії, галузевої структури зв'язків, характеру і періодичності взаємодії, тісноти зв'язків. Серед них найбільший інтерес становить один із видів кооперації за сферами економічної діяльності – промислова кооперація, під якою слід розуміти «економічні взаємовідносини (або діяльність), орієнтовані на співпрацю між промисловими підприємствами та іншими організаціями, а також органами влади, що виникають при виготовленні певного продукту (матеріальних благ)»⁸⁵.

⁸⁴ Шамаева Н.П. Промышленная кооперация как фактор стратегического экономического развития. *Часопис економічних реформ. Кооперація*. 2015. № 2 (18). С. 31–38. URL: <https://dic.academic.ru>

⁸⁵ Основные направления промышленного сотрудничества в рамках Евразийского экономического союза. URL: atameken.kz/uploads/content/files/Проект%20ОНПС.pdf

До основних завдань промислової кооперації слід віднести: завантаження виробничих потужностей промислової кооперації; підвищення конкурентоспроможності малих і великих підприємств; розвиток ефективних форм партнерських відносин між підприємствами, а також підвищення ефективності роботи промислових підприємств. Вирішення таких завдань можливе через запровадження форм промислової кооперації (аутсорсинг, франчайзинг, субконтракцію, кластери, технопарки, індустріальні парки, бізнес-інкубатори, спільні підприємства, толінг та ін.).

Світовий досвід свідчить про те, що в останні десятиліття процес формування кластерів відбувається активно, зокрема в КНР їх створено понад 150 од., а в Україні – 50 од. Вони формуються під впливом таких факторів, як: географія потенційного кластера (місце його розташування); сектор (на основі статистичних і документальних даних); вигодоодержувачі фінансової чи регіональної підтримки (підприємства, вищі навчальні заклади, науково-дослідні установи та ін.). Галузеві напрями розвитку кластерів у КНР та Україні наведено в табл. 1.

Створення кластера відбувається за одним із декількох існуючих сценаріїв: в Україні це переважно «знизу вгору» (окремі проекти і програми, інтегруючі потенційні учасники кластера); у КНР – «зверху вниз» (створення органів дорадчої діяльності та моніторингу, стратегії розвитку кластера); змішаний (поєднання особливостей двох шляхів «знизу вгору» і «зверху вниз»).

Згідно з існуючою типологією, в КНР та в Україні прийнято вирізняти кластери, що виникли в результаті еволюції процесу їх утворення:

- «неактивні» або «ті що недовиконуються» (виконання освітньої функції, можливості якої використовуються частково);
- «потенційні» (проявляють деякі ключові характеристики, спостерігається недостатність виробничих ресурсів, брак «критичної маси»);
- «працюючі» або «ті, що перевиконують» (самодостатні кластери, що випускають більше сумарної продукцію всіх компонентів цих кластерів, які працюють окремо).

На відміну від КНР, в Україні Міністерством економіки України (2008 р.) було оприлюднено законопроект із легалізації кластерів, відповідно до якого пропонувалося виділити чотири типи кластерів: виробничі (об'єднання авто-, судо-, авіабудування); інноваційно-технологічні (географічно локалізовані компанії, пов'язані між собою виробництвом інноваційної продукції); туристичні; транспортно-логістичні.

У КНР та Україні існують й інші особливості поділу кластерів, в основу яких покладено особливості технологічних параметрів: індустріальні (займаються виробництвом традиційних товарів); інноваційні або інтелектуальні (мають значну частку інноваційної продукції кластера, а також сформовану інноваційну інфраструктуру).

Учасниками створення та функціонування таких типів кластерів є: підприємства (організації, фірми), які спеціалізуються на пріоритетних видах економічної діяльності; фірми – постачальники товарів/послуг для профільних підприємств; підприємства (організації, фірми), що займаються обслуговуванням галузей загального користування (інфраструктура: транспортна, енергетична, природоохоронна тощо); організації ринкової інфраструктури (консалтингові, аудиторські, страхові, кредитні тощо); некомерційні та громадські організації, об'єднання підприємств, торгово-промислові палати; науково-дослідні та освітні організації; організації інноваційної інфраструктури, інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва (індустріальні парки, технопарки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій, центри енергозбереження, центри підтримки субпідряду – субконтрактації); центри та агентства з розвитку підприємництва, регіонального та муніципального розвитку, залучення інвестицій, агентства з підтримки експорту товарів, державні та муніципальні фонди підтримки підприємництва, фонди сприяння кредитуванню тощо.

Таблиця 1

Галузевий розвиток кластерів на території КНР і України

<i>Галузеве ранжування розвитку кластерів</i>	<i>Місце розташування кластеру</i>
<i>КНР</i>	
Промисловий кластер інтегральних мікросхем «Чжанцзян»	м. Шанхай
Промисловий кластер комп'ютерних програмних продуктів	м. Ченду
Промисловий кластер штампувального виробництва	м. Хуан'янь
Промисловий кластер обладнання для рейкового транспорту	м. Чжучжоу
Промисловий кластер напівпровідників і освітлювальних приладів	м. Янчжоу
Промисловий кластер нових металів	м. Дан'ян
Промисловий кластер взуттєвої промисловості	м. Цзіньцзян
Промисловий кластер арматури для опалювальних систем	м. Тайчжоу
Промисловий кластер інженерно-будівельної техніки	м. Чанша
Промисловий кластер комплектного машинотехнічного обладнання	м. Шеньян
Промисловий кластер суднобудівний (2 од.) – компанія “STX Offshore & Shipbuilding” – компанія “China Shipbuilding Industry Corporation”	м. Даляне
<i>Україна</i>	
Вінницький переробно-харчовий кластер	Вінницька область
Лісовий і туристично-рекреаційний кластери	Волинська область
Національний інноваційний кластер «Нові машини»	Дніпропетровська область
Національний інноваційний кластер «Нові технології природокористування»	Донецька і Луганська області
Лісовий і туристично-рекреаційний кластери	Житомирська область
Транспортно-логістичний кластер	Закарпатська область
Інноваційний технологічний кластер «АгроБУМ», медовий кластер «Бджола не знає кордонів», харчовий кластер «Купуй Запорізьке. Обирай своє»	Запорізька область
Кластер виробництва сувенірів «Сузір'я»	Івано-Франківська область
Національний інноваційний кластер «Енергетика сталого розвитку», національний інноваційний кластер «Технології інноваційного суспільства», національний інноваційний кластер «Інноваційна культура суспільства», національний інноваційний кластер «Нові продукти харчування»	Київська область
Львівський кластер ІТ та бізнес-послуг	Львівська область
Кластер «Транзитний потенціал України» та ін.	Одеська область
Регіональний кластер екологічно чистої продукції	Полтавська область
Кластер деревообробки	Рівненська область
Регіональний кластер екологічно чистої продукції, Сумський будівельний кластер	Сумська область
Інноваційно-інвестиційний кластер	Тернопільська область
Харківський технопарк «Технополіс» - кластер альтернативної енергетики і науково-освітній кластер	Харківська область
Транспортно-логістичний кластер «Південні ворота України»	Херсонська область
Кластер сільського туризму, Хмельницький будівельний кластер, Хмельницький швейний кластер, Кам'янець-Подільський туристичний кластер.	Хмельницька область

Джерело: складено автором на основі⁸⁶.

⁸⁶ Эффективность концентрации промышленных производств / под ред. Л.В. Козловского, А.Д. Павловой. Минск, 1970. 145 с.; Ленчук Е.Б., Власкин Г.А. Кластерный подход в стратегии инновационного развития зарубежных стран. URL: <http://www.institutiones.com>; Клейнер Г.Б., Качалов Р.М., Нагрудная Н.Б. Синтез

Для підтримки створення та розвитку кластерів, які широко використовуються в КНР та в Україні, використовуються інструменти, які наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Досвід розроблення спеціальних програм функціонування кластерів у КНР та Україні

Країна	Програми, які сприяють розвитку кластерів
Китай	<p>Кластерна політика формується муніципальною владою та одобрюється центральним правлінням особливих зон розвитку високотехнологічних галузей. Центральне правління відбирає фірми, яким надаються пільги (інформаційна сфера та біотехнології). Значна увага надається розвитку власних інновацій, підвищенню технологічного рівня продукції з метою скорочення розриву між конкурентоспроможністю економіки Китаю і розвинених країн, у зв'язку з чим було створено урядом країни мережу офісів ліцензування технологій в університетах. Така ситуація сприяє активізації кооперації бізнесу та академічної і вузівської науки, сприяє комерціалізації результатів дослідницької роботи, посиленню конкуренції.</p>
Україна	<p>Розроблено проекти нормативно-правових актів щодо формування основ державної політики у сфері кластеризації економіки України. Серед них:</p> <ul style="list-style-type: none"> – проект «Концепції створення кластерів в Україні» (2008 р.), в якому визначено перспективи впровадження кластерного підходу в економіці, виділено переваги кластерної організації виробництва для вітчизняної економіки, визначено концептуальні засади розвитку кластерів; – проект «Концепції загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України до 2017 року» (2008 р.), реалізація якого передбачала впровадження моделі кластерної організації промисловості; – проект «Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів» (2009 р.), основна мета якого полягає у вирішенні проблем, пов'язаних з асиметрією розвитку регіонів України, відтоком трудових, інтелектуальних та інших ресурсів з прикордонних регіонів країни, а також відставанням України від інших країн Європи за показниками якості життя, рівня інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності та розвиненості інноваційного середовища. Подолання цих недоліків передбачається за рахунок запровадження транскордонного співробітництва у сфері створення та розвитку транскордонних кластерів.

Джерело. складено автором на основі⁸⁷.

стратегии кластера на основе системно-интеграционной стратегии. *Наука – Образование – Инновации*. 2008. № 7. С.18–21.; Войнаренко М.П. Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні. *Економіст*. 2000. № 1. С. 29–33.; Развитие кластеров: сущность, актуальные подходы, зарубежный опыт / авт.-сост. С.Ф. Пятикин, Т.П. Быкова. Минск: Тесей, 2008. 72 с.; Романова Ю.А. Организационно-экономические основы развития кооперации на региональном уровне (теория, методология, практика): автореф. дис. ...д-ра экон. наук: 05.00.05 / Российский ун-т кооперации. Москва, 2008. 40 с.; Котляров Н.Н. Зарубежный опыт формирования кластерных систем. *Экономические науки*. 2014. №10 (119). С. 105–110.; Рекорд С.И. Мезоэкономический синтез концепций кластерного развития и международной экономической интеграции: дис. ...д-ра экон. наук. Санкт-Петербург., 2013. С. 123.

⁸⁷ Бойко О.М. Розвиток інноваційного середовища України в європейському науково-технологічному просторі. *Економічний вісник університету*: зб. наук. праць учених та аспірантів / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2017. С. 243–251.; Бойко Е.Н. Экономический пояс шелкового пути: перспективы для Украины. *Стратегия развития экономики Беларуси: вызовы, инструменты реализации и перспективы* : сб. науч. ст. В 4-х ч. / Национальная академия наук Беларуси, Институт экономики НАН Беларуси; редкол.: В. И. Бельский [и др.]. Ч. 2. Минск: Институт системных исследований в АПК НАН Беларуси, 2017. С. 81–88; Эффективность концентрации промышленных производств / под ред. Л.В. Козловского, А.Д. Павловой. Минск, 1970. 145 с.; Кластерная политика. URL: <http://www.ru.wikipedia.org/wiki/%>; Бойко О.М. Міжнародний досвід становлення та розвитку транскордонних кластерів / Современные технологии науки и образования: европейские аспекты: сб. матер. междунар. научно-практ. конф. / под ред. Савиной Г.Г. Херсон; Познать: Издательство ЧП Вышемирский В.С., 2017. Т. 1. С. 10–15; Ленчук Е.Б., Власкин Г.А. Кластерный поход в стратегии инновационного развития зарубежных стран. URL: <http://www.institutiones.com>; Клейнер Г.Б., Качалов Р.М., Нагрудная Н.Б. Синтез стратегии кластера на основе системно-интеграционной стратеги. *Наука – Образование – Инновации*. 2008. № 7. С. 18–21; Войнаренко М.П. Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва

Позитивний аспект створення та розвитку кластерів відіграє важливу роль у формуванні економічного середовища, оскільки, залежно від типів, вони сприяють: оздоровленню економіки країни (комерційна концентрація, унікальність, стратегії та ін.); розвитку високотехнологічних галузей промисловості; активізації підприємницької діяльності, особливо в старопромислових регіонах; зростанню частки експорту виробленої продукції; створенню унікальних можливостей щодо підготовки висококваліфікованих спеціалістів поза межами галузевої підготовки (обмін досвідом, центри кластерного навчання та ін.).

Держава зацікавлена у створенні транснаціональних кластерів, оскільки реалізація кластерної політики має суттєві переваги, до яких слід віднести: здійснення структурної перебудови реального сектора економіки за рахунок розвитку наукоємних і високотехнологічних виробництв, що потребує посилення ролі держави, зокрема в частині ефективності реалізації всіх стадій інноваційного процесу (від ННТР до комерціалізації і виводу на ринок нової продукції); посилення інноваційної активності промислових підприємств за рахунок кооперації між науково-дослідним та виробничим сектором, розвитку державно-приватного партнерства в інноваційній сфері, залученню висококваліфікованих кадрів, розвитку аутсорсингу та ін.; розвитку міжрегіональних зв'язків за рахунок державної підтримки створення та функціонування кластерів та усунення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів.

Необхідно зазначити, що, на відміну від індустріальних парків, в Україні відсутнє інституційно-правове забезпечення щодо їх функціонування, тому до основних завдань кластерної політики в Україні слід віднести: створення та розвиток кластерів (розроблення нормативно-правової бази щодо створення та функціонування кластерів, зокрема визначити на законодавчому рівні поняття «кластер», «кластерна політика», «кластеризація»; створення та реалізація державних програм сприяння розвитку кластерів; створення Реєстру кластерів в Україні); розвиток кластерних зв'язків та мережевого співробітництва (залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у пріоритетні за видами економічної діяльності кластери; формування і просування кластерних ініціатив; розвиток людського капіталу; економічна освіта суб'єктів кластера та спеціалістів навчальних закладів; фінансування спільних наукових досліджень; створення інформаційного поля для суб'єктів кластера; розроблення програм розвитку постачальників; розміщення державного замовлення на продукцію підприємств кластера; контроль якості продукції і послуг, які постачаються виробниками кластера в рамках програми державної закупівлі; програми розвитку конкурентного середовища; створення інфраструктурного забезпечення кластерних зв'язків; взаємодія місцевих органів влади із суб'єктами кластера; трансфер технологій у кластері; формування співробітництва в середині кластера та ін.); збільшення впливу і відповідальності місцевих органів влади в умовах децентралізації стосовно забезпечення розвитку кластерів; реалізація ефективної кластерної політики можлива в контексті комплексу заходів щодо суттєвого покращення інвестиційного клімату; розробку моделей використання механізму державно-приватного партнерства з метою залучення недержавних інвестиційних ресурсів для розвитку кластерів, перш за все забезпечення території необхідною інфраструктурою; законодавче визначення механізму створення транснаціональних кластерів. Зокрема, укладання на рівні урядів країн-учасниць двосторонніх угод про створення транснаціональних кластерів, узгодження стратегій і планів розвитку національних частин транснаціональних кластерів. Досвід функціонування таких

на регіональному рівні. *Економіст*. 2000. № 1. С. 29–33.; Развитие кластеров: сущность, актуальные подходы, зарубежный опыт / авт.-сост. С.Ф. Пятикин, Т.П. Быкова. Минск: Тесей, 2008. 72 с.; Романова Ю.А. Организационно-экономические основы развития кооперации на региональном уровне (теория, методология, практика): автореф. дис. ...д-ра экон. наук: 05.00.05 / Российский ун-т кооперации. Москва, 2008. 40 с.; Бойко О.М. Формування державної інноваційної політики на основі кластеризації Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки: матер. XXI міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 12-15 вересня 2016 р.). Київ – Одеса: Національна академія наук України, ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України», 2016. С. 27–32.; Кизим Н.И., Чередник В.И., Зайцева А.Ю. Кластерный поход к выбору приоритетных направлений устойчивого развития регионов. *Проблеми економіки*. 2010. № 3. С. 44–55.

структур свідчить про їх позитивний вплив на соціально-економічний розвиток та міжнародне співробітництво країн-учасниць, стимулювання ділової активності, приплив інвестицій і вирішення проблем зайнятості.

До заходів державної підтримки процесу кластеризації в Україні необхідно віднести: ідентифікацію кластерів в економічному розвитку (моніторинг кластерів); підготовку представників державного сектора та ділового кола (проведення тренінгів і семінарів; розроблення методичних матеріалів для держслужбовців, підприємців; навчання спеціалістів, які поширюватимуть ідеї щодо створення та розвитку кластерів); створення некомерційних організацій і комісій із кластерів з метою управління процесом кластеризації (асоціації, центри кластерного розвитку, некомерційні партнерства, агентство з проблем кластерної політики в Україні, комісії з кластерів при Комітеті ВРУ, Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України та ін.).

Серед заходів забезпечення розвитку кластерних ініціатив та співробітництва України з КНР пропонуємо таке:

- надання організаційної підтримки кластерним ініціативам (зокрема, надання приміщень і обладнання для спільної діяльності учасників кластера; кооперація підприємств кластера із суб'єктами інноваційної інфраструктури, закладами науки та освіти);

- комунікативне забезпечення співробітництва шляхом створення Реєстру кластерів в Україні та створення Internet-порталів (B₂B, B₂A, B₂A);

- економічне стимулювання та надання фінансової підтримки співробітництва суб'єктів кластера в інноваціях, маркетингу, освіті та науці (фінансування та створення кластерної інфраструктури на умовах державно-приватного партнерства (венчурні фонди, центри кластерного розвитку та ін.); конкурсне фінансування інвестиційних кластерних проектів та надання грантів на розробку нових технологій у кластері; надання пільг у процесі співробітництва у сфері інноваційної діяльності між державою, науково-дослідними установами і вищими навчальними закладами, та державних гарантій банкам під інвестиційні проекти суб'єктів кластера.